

ANILARA ŐİİRSEL BİR YOLCULUK: NEDİM GÜRSEL İLE SAĞ SALİM KAVUŞSAK

Yrd. Doç. Dr. Ali TİLBE / Arş. Gör. Kamil CİVELEK
Atatürk Üniversitesi

Abstract

While nedim Gürsel keeps on writing short stries, novels, travel accounts, newspaper colums and researches he whith his "Sağ Salim Kavuşsak" for the first time writes an autobiography. This study aims at illustrating the narrative techniques, themes and stylistic applied in this work and also at pointing out the sources for his inspiration for writing this work. Thus this autobiography is analyzed within the general features of this genre.

Keywords: Nedim Gürsel, autobiography, features of autobiography, Philippe Lejeune, literature and writing action (performance), childhood, memoir, death.

Sağ Salim Kavuşsak, *Çocukluk Yılları* adlı özyaşamöyküsü, Doğan yayıcılık tarafından 2004 yılında yayınlanır. Fransız yayınevi Bleu Autour tarafından Esther Heboyan çevirisiyle *Au pays des poissons captifs - Une enfance turque* adıyla eşşüremli olarak Fransız okuruna sunulur. Yapıtın Fransızca çevirisinde kullanılan Balıkesir kenti ile ilgili bir eğretileme, Türk okur için ilgi çekici ve anlamlı olabilir:

Balık = poisson

Esir = captif

BALIKESİR = POISSON CAPTIF

(poissons captifs)

Bilinçli ya da bilinçsizce yapılan hemen hemen tüm eylemlerde; “*İnsanın yaşamdaki temel amacı yarına kalmaktır*” (Dökmen 3). Bunun bilincini taşımak bambaşka bir ayrıcalıktır. Yazar ise bu bilinci kavrayan ‘bireyaşkın özne’dir. Böyle bir öznenin ürünü olan *Sağ Salim Kavuşsak Çocukluk Yılları*, anıların ve yılların aynasından yansıyan bu türden bir ayrımın, bir yaşamın izdüşümüdür. Evet, yazmayı yeğler yazar, hem de ta çocukluğundan beri; “*İnsanlığa hizmet etmek değildi amacım, geleceğe kalmak*” tır (Gürsel 76) derken doğrular bu savımızı.

Düşle dergisinin 30. sayısında yayınlanan bir söyleşinde, “*Sağ Salim Kavuşsak*”, *annemin Paris’ten babama yazdığı bir cümle kitabın ismi oldu. Bu mektup gönderildikten bir hafta sonra babam 38 yaşında bir trafik kazasında ölüyor*” (Düşle 2006) der. Yazarın annesi, bu mektubu 25 Nisan 1962 tarihinde yazar. Öyle ki, babasının öleceğini önceden bildirir gibidir: “*Allah görünmez kazalardan ve belalardan korusun. Şöyle hepimiz sağ salim kavuşsak, başka bir dileğim yok*” (Gürsel 212).

Yazar, niçin *Sağ Salim Kavuşsak*’ı yazma gereği duymuştur? Sorusuna yanıt bulmak, yapıtı daha iyi anlamamıza katkıda bulunacaktır. Adı geçen söyleşide “(...) *keşfetmek için seyahat eden bir yazarım. Bu seyahatler benim yazarlığımı da besliyor diye düşünüyorum*” (Düşle 2006) derken yapıtın yazılma nedenlerinden birini açılar. Bu bağlamda, Balıkesir yolculuğu, çocukluğunda başlayan yazarlık serüveninin yeniden bir keşfi ve bir bağlılık borcunun ödenmesidir: “*Gittiğim kentler, şu ya da bu biçimde kitaplarıma girdi. Bir tek Balıkesir’den hiç söz etmemiştim, şimdi bu borcu ödüyorum belki. Beni, kırk yıl sonra çocukluğumun kentine çağırın suçluluk duygusu da olabilir, geçmişin hayaletleri de*”(Gürsel 20). Görülmektedir ki, kentlerin yazarın özyaşamında ve yazarlık serüveninde ayrı bir yeri vardır.

Öte yandan; babasının beklenmedik ölümüne, çocukluğuna ve ailesine karşı özleminin bir sonucudur bu yapıt: “*Benim çok az tanıdığım babamı keşfetmek gibi bir şey oldu, belki o amaçla yazıldı bu kitap. Çocukluk yıllarımı anlattığım, otobiyografik bir kitap söz konusu. Çocukluğum Balıkesir’de geçti, ilkokul yılları... Kemalist eğitimin biz çocuklara biraz fazlaca dayatılması ve onun üzerimizde bıraktığı kalıcı izler, anneye ilişki, ağabeyimle olan gelişmelerimiz kitabın başlıca konuları diyebilirim*” (Düşle 2006).

Bu özyaşamöyküsel yapıtın çözümlemesine geçmeden önce, özyaşam öyküsü türünün genel özelliklerini tanımak yapıtı anlamamıza ve açıklamamıza katkıda bulunacaktır.

İlk öncüleri sayılabilecek Montaigne ve Pascal olmak üzere, dünya yazınının birçok ünlü yazarı, kuşkusuz türün temsilcileri arasındadır. 20. yüzyıl başlarında, özyaşamöyküsü türünü ilk olarak Alman Georg Misch incelemeye başlar (Hörmann 7). Daha sonra, 40 ve 50'li yıllara doğru tür, tanınan öteki yazınsal türler arasında yerini alır ve özyaşamöyküsünün kuramsal incelemeleri çoğalır. Alanın uzmanları arasında E. Bruss, J. Goodwin, G. Gusdorf, J. Olney, W. Shumaker, R. Pascal ve Fransız Philippe Lejeune'ü sayılabilir. Özellikle P. Lejeune'un *Özyaşamöyküsel Sözleşme* adlı yapıtı Fransa'da türün kuramsal altyapısını oluşturmaktadır.

Sözlük anlamıyla bakıldığında 'öz-yaşam-öykü' gibi üç ayrı kavramın birleşmesinden doğan tür, oldukça karmaşık bir yapı sunar okura: Bir eyleyen, onun yaşadıkları ve bu yaşananların yazılması. Le Petit Robert (2003) adlı sözlükte bu kavram şöyle tanımlanır:

"Yazarın kendisi tarafından yazılmış yaşamöyküsü"

Auto: yunanca "autos"= kendi kendine, doğrudan doğruya

Bio: yunanca "bios" = yaşam

Graphie: yunanca "graphein" = yazmak (1836).

Birçok yazın kuramcısı ve eleştirmence de benimsenen biçimiyle, Philippe Lejeune özyaşamöyküsünü *"gerçek bir kişinin öz varlığından hareketle, kendi yaşamını, özellikle de kişiliğinin öyküsünü vurguladığı artgörümlü diüzyazı betik"* (14) olarak tanımlar. O'na göre, bir yapıtın özyaşamöyküsü olarak değerlendirilebilmesi için birçok koşulu aynı anda yerine getirmesi gerekir. Bu bağlamda, Lejeune özyaşamöyküsünün özelliklerini dört ana başlıkta toplar: *"1. Dilin biçimi: a) anlatı b) diüzyazı. 2. Ele alınan özne: Kişisel yaşam, kişiliğin oluşum öyküsü. 3. Yazarın durumu: adı gerçek bir kişiliğe göndermede bulunan yazarın ve anlatıcının kimliği. 4. Anlatıcının konumu: a) başkişinin ve anlatıcının kimliği b) anlatımın artgörümlü bakış açısı"* (14).

Özyaşamöyküsüne yakın türler ise şöyle sıralanır:

- *Anı (mémoires): (2)*
- *Yaşamöyküsü (biographie): (4a)*
- *Kişisel roman (roman personnel): (3)*
- *Özyaşamöyküsel şiir (poème autobiographique): (1b)*

- *Günce (journal intime): (4b)*
- *Özbetimleme ya da deneme (autoportrait ou essai): (1a ve 4b) (14).*

Özyaşamöyküsü, yukarıda sınıflanan niteliklerden hepsini aynı anda taşır ve böylelikle öteki yakın türlerden ayrışır. Yakın türler ise bu özelliklerden birine ya da birkaçına iyledirler çoğu zaman.

Türün ilk koşulu, özyaşamöyküsü yazarının, geçmiş yaşamını bütün gerçekliğiyle anlatmak ereğinde olmasıdır; bilgisi ve anlatılmış olaylar gerçek olarak (olmuş olarak) kabul edilir. Bundan başka, yazar, anlatıcı ve başkişi arasında özdeşlik söz konusu olmalıdır: yazan kişi, yaşamının öyküsünü anlatan « ben » ve anlatı başkişisi aynı kişidir. Lejeune, « özyaşamöyküsel sözleşme » olarak belirlediği bu özel görünümüyle özyaşamöyküsünün diğer yazınsal türlerden farklılık gösterdiğini belirtir (Lejeune 26, 33, 34). Bu durum, özyaşamöyküsel metnin okunma kipini belirleyen bir tür sözleşme/anlaşma olarak değerlendirilir: okur, metin içerisinde yazar, anlatıcı ve başkişi arasındaki özdeşliğin doğrulamasını bulabilmek zorundadır. Böylelikle, özyaşamöyküsel sözleşme, gerçekliğe yaklaşmayı deneyen aynı kişi tarafından anlatılan gerçek bir kişinin yaşamının söz konusu olduğuna inanmaya olanak sağlar.

Özyaşamöyküsel bir anlatı yazmak için “*Kişi kendisinden bir başkası gibi söz edebilir mi? Kahramanın kendisi olduğu bir yaşamın anlatımı nasıl olmalıdır? Henüz söz konusu kişi yaşadığına göre, bu tür bir anlatı nerede kesilmelidir?*” (Mennan 414) gibi biçimsel kaygılar içeren sorular yazarın durumunu zora sokabilir. Ancak Gürsel, çocukluk yılları ile sınırlandırdığı anlatısında, ilerleyen dönemde özel ve yazarlık yaşamını derinden etkileyen ve onda yazınsal eğilim uyandıran içindeki kuytu uğrakları özgün bir biçimde öyküler.

Sağ Salim Kavuşsak, birinci tekil kökleşik özyaşamöyküsü özelliklerini taşıyan bir düzyazı anlatıdır; ancak, ilk bölüm üçüncü tekil özyaşamöyküsü özelliğini gösterir; Nedim Gürsel’in kişisel yaşamı ve kişiliğinin oluşum evreleri öykülenir; yazar ve anlatıcı Nedim Gürsel’in ta kendisidir; başkişi ve anlatıcı Nedim Gürsel’dir. Süredizinsel olmayan kırk yıllık artgörümlü bir bakış açısı baskındır. Bütün bu nitelikleriyle, yapıt Lejeune’ün özyaşamöyküsü tanımlamasına uyar. Bunun yanında, Lejeune’e göre, yazarın çocukluk dönemi, gençlik ve yazarlık yaşamını belirlemesi açısından önemlidir. « Çocukluk

yılları » başlığıyla tüm okurlarını duygulandıran bir özyaşamöyküsü söz konusudur.

Öte yandan, Philippe Lejeune “bir yapıtın özyaşamöyküsü olabilmesi için, yazarın ya o yapıtta ya da başka ortamlarda bunu dile getirmesi gerekir” (Mennan 419) der. Nedim Gürsel anlatısının son cümlesini “Balıkesir yolculuğumun izlenimlerini – çocukluk anılarımla birlikte – bir gün yayınlamaya karar verirsem, hiç olmazsa Sağ Salim Kavuşsak koyarım adını” (Gürsel 2004) diyerek bitirir. Bununla birlikte, Emine Gürbüz ile yaptığı bir söyleşide bu konudaki görüşleri şöyledir: ““Sağ Salim Kavuşsak”, annemin Paris'ten babama yazdığı bir cümle kitabın ismi oldu. Bu mektup gönderildikten bir hafta sonra babam 38 yaşında bir trafik kazasında ölüyor. Bundan sonra benim çok az tanıdığım babamı keşfetmek gibi bir şey oldu, belki o amaçla yazıldı bu kitap. Çocukluk yıllarımı anlattığım, otobiyografik bir kitap söz konusu. Çocukluğum Balıkesir'de geçti, ilkokul yılları...” (Gürbüz 2004).

Özyaşamöyküsünün geçmişi, şimdiki zamanda canlandırması, öykü zamanı ile öyküleme zamanı arasında kırk yıl geriye gitmesi kimi sorunlar doğurabilir. Sağ Salim Kavuşsak'ı okurken, yazar-anlatıcı ve öykü kişisi arasındaki özdeşlik ile gerçeklik etkisinin, yapıtın geneline serpiştirilmiş birçok fotoğraf, kamusal belge, elyazması, mektup ve yazarın önceki yapıtlarından yaptığı alıntılarla, kuşku duyulmaz bir biçimde ayırımına varılır. Yazar geçmişe uzun bir yolculuk yaparken, tüm bu yazılardan, resimlerden ve anılardan yararlanır. Ancak geçmiş anlatan yazar, anlatısını şimdiki zamanda öykülediği için geçmişle geleceği örtüştürür.

Anlatıcı-kahraman Nedim Gürsel, geçmişini bir yetişkin gözüyle ve duyarlılığıyla şimdiki zamanda öyküler. Anlatıcının çocuk yaşta yazmaya başladığı şiirler ve kimi yazılar betikte olduğu gibi verilir ve onun daha çocukluğunda yazına olan düşkünlüğü göze çarpar. Klasikleri okur ve düşlere dalar. İmgeleminde canlanan satırlar, anlamlı bütünler oluşturur. Çocukluk yılları ile sınırlandırdığı anlatısında Gürsel, ilerleyen dönemde özel ve yazarlık yaşamını derinden etkileyen ve onda yazınsal eğilim uyandıran içindeki kuytu uğrakları özgün bir biçimde öyküler.

“Kırk yıl sonra neden çıktım bu yolculuğa” (Gürsel 15) derken aslında birçok şeyi önceller Nedim Gürsel. Kendi anlatımıyla belki de geçmişin peşine, yaşı ilerledikçe belleğinden silinmeye başlayan, bir görünüp bir yiten çocukluk anılarıyla birlikte, yazarlık serüveninin başlangıcına alıp götürür okuru. Daha önce çeşitli söyleşilerinde dile getirdiği gibi, yapıtlarındaki özyaşamöyküsel

birçok noktayı, burada nedenleriyle birlikte ayrıntılı biçimde bulmak olanaklıdır. Kuşkusuz, tüm yaşadıklarını henüz yaşarken yazıya aktarmaktır ereği. Ne de olsa ‘söz uçar yazı kalır’.

Gürsel, daha çocukluğunda yazarak var olabileceğinin ayırımına varmakta gecikmez. Yazı onun coşkunu anlatmak için tek araçtır bundan böyle. Neden insan yazmak gereksinimi duyar? Yanıtı Nedim Gürsel şöyle dile getiriyor; *“Eğer akreple yelkovanının yarısını durdurabilseydim ya da en azından hızını yavaşlatabilseydim, yazma gereksinimini böylesine derinden duymazdım gibime geliyor. Çünkü geçmiş zamanı ancak zaman geri getirebilir. Belleğe ulaşmanın, anuların labirentinde dolaşmanın bir yolu da onu yazıya dönüştürmek olmalı.”* (Gürsel 154)

Kim bilir belki de doğum anında *“anne güvencesinden uzak düşmenin yol açtığı korkudan kurtulmak için yazıyor bu satırları”* (Gürsel 96). Çocukluğunda bunca yazmasının nedenlerinden biri de babasından sonra annesini de kaybetme korkusu; *“bunca yazdıysam, hala zamana direnen o saman kâğıtları, acılarımın yalnızlığımla, ergenliğe, geçişin o dayanılmaz melankolisiyle doldurduysam, meğer seni de kaybetmekten korktuğum içinmiş”* (Gürsel 119).

Bir öteki ereği de, belki yaşamı boyunca yakasına yapışan ölüm korkusunu dizginlemek; kendi ölümünden değil ancak sevdiği birinin ölümünden duyduğu korkuyu azaltmak, bu dünyada adıyla anılacak ‘hoş bir seda’ bırakmaktır. Kendisinin de dile getirdiği gibi, işte bu *“ölüm dürtüsü”* *“kaleme sarılmasının”* asıl nedenlerinden birisidir. Yazmak, bir karşı koyuş, meydan okuma, bir başkaldırı, bir var oluş biçimi, sözcüklerle yeni bir dünya kurma ve bu dünyayla bütünleşme çabası olmakla birlikte, babası Orhan Gürsel’in yarım kalan yaşamını sürdürme uğraşdır aynı zamanda; *“Ölüm dürtüsüne karşı koymak, ölümü (...) yenmek için yazdığımı biliyorum. Bir anlamda, babamın yarım kalan hayatını sürdürmek, onun işini tamamlamak için yazdığımı da söyleyebilirim”* (Gürsel 136). Ona göre, tek belirgin gerçeklik olan dünyaya dokunmak, onu anlamak için yeterli değildir. Yazmak, bu gerçekliği *“anlamak, kavramak dış dünyanın bilincine varabilmek için onu sözcükler aracılığıyla da tasarlamak, yeniden kurmak”* (Gürsel 141) için tek yoldur.

Öte yandan, çocukluğundan kaynaklanan dünyaya egemen olma isteğiyle birlikte, yazmak, kendini daha iyi tanımanın, anlamının ve anlatmanın da bir yolu ve çabasıdır Nedim Gürsel’de. Bu istek ve çabanın sürekliliği, yazar olarak

üretkenliliğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkar. Kendi söylemiyle, yazmak çocukluğundan bu yana kurtulamadığı bir 'hırsa' dönüşür onda; *"bu illetten kurtulamadığımı belirtmem bile gereksiz, zaten derdim romanla değil kendimle. Yazma hırsumun okuma tutkusundan kaynaklandığını, bu zaafa – tuzağa mı demeliydim yoksa?- bir daha çıkmamak ya da kurtulmamak üzere çocukluğumda düştüğümü -kapıldığımı - söylemeye, bir bakıma kendimi anlamaya ve anlatmaya çalışıyorum"* (Gürsel 143).

Bununla birlikte, Nedim Gürsel yapıtını kızı Leyla'ya adayarak, babasından kendisine yazdığı bir tek mektuba bile sahip olamamasının eksiliğini ve babasıyla yaşayamadıklarının ve paylaşamadıklarının özlemini gidermeye çalışır.

Çocukluğunun *Komançi reisi*, *Uzak Batının en azılı haydut*'unun, yazar olarak beslendiği kaynakların en başında annesi ve babası gelmektedir. Adını aldığı dedesi Nedim Bey'in etkisini de unutmamak gerekir. *"Bir toprak adamı değildi belki, hukukçuydu. Daha çok bir din bilgini. Bu yönüyle üzerimdeki kalıcı etkisini yadsıyamam. Okuma düşkünlüğümü, hâlâ ezberimden çıkmayan duaları, öğrendiğim ilk Fransızca sözcükleri ona borçluyum. Tasavvufa olan merakımı da"* (Gürsel 188).

Bütün bunların yanında, çocuk yaşlarda başladığı Türk ve dünya yazınından uzun okumalar - hatta Teksas ve Tommiksler bile – yazarlık yaşamının temel esin kaynakları olmuştur.

Bu yapıtta okur, yazarın değişik yönlerini tanıma olanağına kavuşur. Çünkü yazar yapıt boyunca, *"Çocuk – Afacan - Komançi Reisi - Öğrenci – Yeniyetme - Genç – Oğul – Torun – Sevgili – Kardeş - Eş – Baba - Araştırmacı – Akademisyen – Gezgin – Okur – Yazar ve Nedim Gürsel"* olarak okurlarıyla buluşmaktadır.

Sonuç Yerine

Kendimizi tanımanın ve kendimiz hakkında her şeyi söylemenin mümkün olmadığı düşüncesini Jean-Paul Sartre, her birimiz *"dile getirilmeyi reddeden karanlık bir derinliğe"* (Hörmann 7) iyeyiz diyerek açıklamaya çalışır. Roy Pascal ise bu düşünceyi, özyaşamöyküsü *"gerçeği, evet, tüm gerçeği, hayır"* (7) anlatmaz diyerek dile getirir.

Nedim Gürsel, Türk yazınına ve okuruna özyaşamöyküsel türün en iyi örneklerinden birini sunar bu yapıtıyla. Yaşama olduğu kadar ölüme ilişkin

düşüncelerinin de olabildiğince derin bir çözümlemesine girişir. O, bir yandan geçmiş düşünceleri ile kapışıp, bugüne kadar tuttuğu yasların tümüne kocaman bir nokta koyarken, bir yandan da okurun devamını ivedilikle beklediği yeni bir başlangıç yapar yazarlık yaşamında. Yapıtın arka kapağındaki tanıtım yazısında “Nedim Gürsel yaşamöyküsünün bu ilk cildinde çocukluk yıllarını ve aile çevresini anlatmıyor yalnızca (...)” denmektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi, yazarın gençlik ve ustalık dönemlerinin anlatısı da ilgiyle karşılanacaktır kuşkusuz.

B yapıtta, Nedim Gürsel’in bilinmeyen yönleriyle yaşamı algılama biçimi, siyasa, yazına ve yazarlığa ilişkin düşünceleri, kendisini ve babasını keşfi, kaygıları, ayrılıkları, kavuşmaları, kendi ve ailesi ile ilgili gizleri, yolculukları, özlemleri satır aralarında okurla buluşmaktadır. Antoine Spire, Nedim Gürsel’in *Cicipapa* Toplu Öyküler 1967–1990 (2002) adlı yapıtının önsözünde şöyle der : “Yazmak geçmişi yakalayıp elde sınıksız tutmaktır, zamanın akışını önlemeye çalışmak, köklerini aramaktır: bütün bir dünya sığabilir bir kitaba. “Bakış beyaz sayfadaki kara biçimlerin üzerinden kaydıkça mekân genişler, evlerin, kentlerin, yaşamların kapıları açılmaya insanlar kendilerini ele vermeye başlarlar””. Tıpkı *Sağ Salim Kavuşsak*’ta olduğu gibi.

Kaynakça:

- Dökmen, Üstün (2002) *Yarıma Kimler Kalacak? Evrenle Uyumlaşma Sürecinde Varolmak Gelişmek Uzlaşmak*, Sistem yayıncılık, 6.Basım, İstanbul.
- Gürsel, Nedim (2004) *Sağ Salim Kavuşsak Çocukluk Yılları*, Doğan Kitap, İstanbul.
- Mennan, Zeynep (2005) “Varoluşçu Bir Özyaşamöykü: Sartre’in *Sözcükler*’i”, Frankofoni Dergisi, (ss.,413-433), Ankara.
- Muhidine, Timour (29 mai 2004) “Entre Ankara et Paris, A l’ombre du père” Le Monde diplomatique.
- Lejeune, Philippe (1975,1996) *Le Pacte autobiographique*, Seuil, Paris.
- Hörmann, Pauline A H (1996) *La biographie comme genre littéraire : Mémoires d’Hadrien de Marguerite Yourcenar*, Rodopi.
- Gürbüz, Emine, *Düşle* 30. Sayı / Mart 2004.
- <http://www.dusle.com/icerik/index.php?p=30&kt=6&es=52> (01.01.2006).